

УДК 343.9:343.13:004.8

DOI 10.33244/2617-4154.3(20).2025.252-259

В. В. Топчій,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
Державний податковий університет
email: tv1959@ukr.net*

ORCID 0000-0002-1726-9028

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРАВОВІ, МІЖНАРОДНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ

У статті досліджено особливості застосування технологій штучного інтелекту в кримінальному провадженні, проаналізовано їх потенціал у підвищенні ефективності діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Визначено основні правові й етичні проблеми, пов'язані з використанням алгоритмічних систем у процесі доказування, кваліфікації злочинів та ухвалення рішень. Запропоновано напрями вдосконалення законодавчого регулювання застосування штучного інтелекту з урахуванням міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Досліджено правові, міжнародні та етичні аспекти застосування технологій штучного інтелекту в кримінальному провадженні. Розкрито сутність штучного інтелекту як інструменту оптимізації діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду, визначено основні напрями його використання у сфері кримінальної юстиції, зокрема для аналізу доказів, прогнозування злочинності, ідентифікації осіб, розкриття злочинів та автоматизації процесів ухвалення рішень.

Особливу увагу приділено проблемам правового регулювання впровадження штучного інтелекту в кримінальне судочинство України, де на сьогодні відсутні чітко визначені норми щодо допустимості та доказової сили результатів, отриманих за допомогою інтелектуальних систем. Проаналізовано іноземний досвід застосування штучного інтелекту в кримінальному провадженні в окремих державах, які наголошують на потребі в забезпеченні «людського контролю» над автоматизованими рішеннями, що впливають на права людини.

У роботі також розглянуто етичні ризики використання алгоритмічних систем. Зроблено висновок, що впровадження штучного інтелекту у сферу кримінальної юстиції має значний потенціал для підвищення ефективності правозастосовної діяльності, однак потребує системного нормативного врегулювання та етичного контролю. Визначено напрями вдосконалення законодавства України з урахуванням міжнародних стандартів

і практики, спрямованих на забезпечення балансу між інноваціями та дотриманням принципів верховенства права й захисту прав людини.

Ключові слова: *штучний інтелект, кримінальне провадження, цифрові технології, етика, правове регулювання, судочинство.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових інформаційних технологій і впровадження основ і засобів штучного інтелекту в різні сфери суспільного життя зумовлюють потребу в зміні й модернізації підходів до здійснення кримінального провадження. Використання інтелектуальних систем у діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду відкриває нові можливості для підвищення ефективності, об'єктивності та швидкості розгляду кримінальних проваджень. Водночас застосування штучного інтелекту породжує ряд юридичних, етичних і процесуальних проблем, які потребують глибокого наукового аналізу та законодавчого врегулювання.

Актуальність теми насамперед полягає в тому, що в світі активно впроваджуються системи аналітики великих даних, алгоритми прогнозування злочинності, автоматизовані системи ідентифікації осіб, голосу та зображень. Такі технології дедалі частіше використовуються як джерела доказової інформації, що ставить питання про їх допустимість, достовірність та оцінку судом. Відсутність чітких критеріїв використання результатів роботи штучного інтелекту в кримінальному процесі створює ризики порушення прав людини, зокрема права на справедливий суд, презумпції невинуватості та недоторканності приватного життя.

Особливого значення проблема набуває в контексті інтеграції України до європейського правового простору. Рада Європи та Європейський суд з прав людини вже формують підходи до використання алгоритмічних рішень у сфері правосуддя, що вимагає гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Тому вивчення потенціалу, ризиків і меж застосування штучного інтелекту в кримінальному провадженні є важливою умовою для забезпечення верховенства права, захисту прав учасників процесу та підвищення ефективності правосуддя.

Отже, дослідження правових аспектів використання штучного інтелекту в кримінальному провадженні є досить актуальним і має значне теоретичне та практичне значення для формування сучасної моделі кримінальної юстиції, здатної відповідати викликам цифрової епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й прикладні аспекти використання технологій штучного інтелекту вже стали об'єктом численних наукових досліджень, зокрема М. Шепітька, М. Погорецького, К. Ярового, М. Белової, Д. Белова, І. Руцака, Ю. Бисаги, В. Кононенка та ін. Водночас порушена проблематика залишається актуальною й потребує подальшого вивчення з метою формування сучасних підходів і вдосконалення нормативно-правового регулювання для забезпечення ефективного застосування технологій штучного інтелекту саме в процесі розслідування та розкриття кримінальних правопорушень в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є ґрунтовний аналіз особливостей застосування штучного інтелекту в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація всіх сфер суспільного життя, зокрема системи правосуддя, зумовлює появу нових підходів до організації та здійснення кримінального провадження. Технології штучного інтелекту поступово інтегруються в діяльність правоохоронних органів, аналітичних служб і судів, сприяючи оптимізації процесів розслідування, оцінки доказів та ухвалення рішень. Водночас впровадження таких інновацій супроводжується рядом викликів, що стосуються дотримання принципів законності, об'єктивності, презумпції невинуватості та недопущення дискримінації. Актуальність теми обумовлена потребою в науковому осмисленні ролі штучного інтелекту як інструменту підвищення ефективності кримінального процесу й одночасного забезпечення балансу між технологічним прогресом і захистом прав людини.

Швидкий розвиток технологій штучного інтелекту має наслідки для кожного сектору суспільства, включно із системою кримінального правосуддя. Оскільки інструменти штучного інтелекту для розслідування, судового розгляду, визначення пріоритетів, аналізу та ухвалення рішень поширюються й розвиваються, розуміння їхніх потенційних переваг і ризиків стає дедалі важливішим. У червні 2024 року Рада з кримінального правосуддя (ССЈ) скликала групу експертів і зацікавлених сторін для обговорення наслідків штучного інтелекту для системи кримінального правосуддя США. Під час зустрічі учасники зазначили кілька перспективних переваг інтеграції штучного інтелекту. Приклади охоплюють: виявлення та пом'якшення людських помилок у процесах ухвалення рішень, що призводить до більш послідовних і справедливих результатів у всіх провадженнях; підвищення прозорості системи через сприяння більш комплексному нагляду за процесами ухвалення рішень; підвищення суспільної довіри та легітимності через збільшення прозорості, доступу до інформації та надійності; допомагаючи агентствам ефективніше розподіляти ресурси, потенційно скорочуючи час реагування в надзвичайних ситуаціях та зосереджуючи превентивні зусилля там, де вони найбільше потрібні [1].

Так, зокрема, М. В. Белова, Д. М. Белов, І. В. Рушак вказують, що міжнародний досвід впровадження штучного інтелекту в досудове розслідування демонструє різноманітні підходи до правового регулювання використання цих технологій. Особлива увага приділяється забезпеченню балансу між ефективністю розслідування та захистом прав учасників кримінального провадження через створення системи правових гарантій і механізмів контролю. Крім того, аналіз законодавства різних країн свідчить про формування комплексної системи регулювання використання штучного інтелекту в правоохоронній діяльності, що охоплює як спеціальне законодавство, так і етичні кодекси. Показовим, зокрема, є досвід США, де створено багаторівневу систему контролю, що містить судовий нагляд, парламентський контроль і внутрішньовідомчі механізми моніторингу. Важливою тенденцією є інституціоналізація етичних стандартів використання ШІ через створення спеціалізованих органів та експертних груп, які розробляють етичні принципи й здійснюють моніторинг їхнього дотримання. Такий підхід, що демонструють Канада, Велика Британія, Франція, Нідерланди, Сінгапур та Австралія, дає змогу забезпечити прозорість, підзвітність і етичність використання технологій штучного інтелекту в кримінальному провадженні [2, с. 823].

Кілька юрисдикцій запровадили управління справами на базі штучного інтелекту для вирішення проблем із затримками в судових розглядах. Наприклад, Естонія запровадила систему на основі штучного інтелекту для обробки спорів щодо дрібних позовів, що значно скоротило час їхнього вирішення. Аналогічно Китай розробив «Розумні суди», які інтегрують штучний інтелект для обробки справ, перевірки документів і процесуальних рекомендацій, підвищуючи ефективність судової системи. Інструменти штучного інтелекту також забезпечують прогнозу аналітику, яка оцінює потенційні затримки та вузькі місця, даючи змогу судам проактивно вирішувати проблеми з порушеннями робочого процесу. Незважаючи на ці досягнення, залишається занепокоєння щодо того, якою мірою штучний інтелект повинен впливати на визначення пріоритетів та управління справами. Критики стверджують, що надмірна залежність від автоматизованих систем може призвести до процедурної жорсткості й обмежити судову відповідальність. Крім того, забезпечення прозорості та контролю з боку людини рекомендацій, розроблених штучним інтелектом, має вирішальне значення для підтримки підзвітності судової влади. Хоча штучний інтелект підвищує ефективність, його потрібно впроваджувати з урахуванням гарантій справедливості та належного судового розгляду. Незважаючи на ці переваги, залишаються занепокоєння щодо алгоритмічної прозорості, справедливості та підзвітності. Критики застерігають, що інструменти винесення вироків на основі штучного інтелекту можуть посилити існуючу нерівність, особливо якщо вони спираються на упереджені історичні дані. Дослідження показали, що прогностичні моделі винесення вироків можуть непропорційно рекомендувати суворіші покарання для маргіналізованих груп, посилюючи системну нерівність. Крім того, відсутність чіткості в рішеннях, що генеруються штучним інтелектом, викликає занепокоєння щодо судових розсудів і прав на належну правову процедуру, оскільки судді можуть надмірно покладатися на алгоритмічні пропозиції, не повністю розуміючи їхнє обґрунтування. Оскільки штучний інтелект продовжує відігравати певну роль у рекомендаціях щодо винесення вироків, юристи наголошують на потребі в прозорих алгоритмах, судовому нагляді та періодичних аудитах для запобігання несправедливим результатам. Політики активно досліджують регуляторні бази, щоб збалансувати переваги штучного інтелекту у винесенні вироків, захищаючи права підсудних і забезпечуючи справедливість у судових процесах [3].

У межах діяльності Міністерства юстиції США щодо управління штучним інтелектом у кримінальному правосудді наголошується на потребі для агентств знаходити баланс між проактивним впровадженням технологічних інструментів для забезпечення безпеки та правосуддя та обережністю для захисту основних прав. Успішне впровадження вимагає від органів кримінального правосуддя створення надійних організаційних структур, забезпечення громадського нагляду та прозорості, а також розвитку відповідно навченого персоналу. Перед розгортанням установи повинні запровадити детальну політику, що регулює використання штучного інтелекту, забезпечити надійний людський нагляд, залучити постраждалі громади та провести ретельне тестування в реальних умовах. Після розгортання установи повинні дотримуватися чітких протоколів моніторингу, регулярно оцінювати зміни у використанні та підтримувати активну участь громади.

Застосування штучного інтелекту в кримінальному правосудді продовжуватиме розвиватися, особливо з новими технологіями, як-от генеративний штучний інтелект. У ньому наголошується, що надійні системи управління є важливими для управління майбутніми розробками, одночасно максимізуючи вигоди та мінімізуючи ризики.

Інтеграція штучного інтелекту в криміналістику являє собою потенційний перехід від суб'єктивного аналізу до більш об'єктивних, відтворених підходів. Хоча цей перехід пропонує потенційні покращення точності та ефективності, він також створює нові виклики, що вимагають ретельної перевірки та нагляду. Варто зауважити окремі з них: біометричний аналіз: широко використовується для порівняння відбитків пальців, долонь, райдужної оболонки ока та обличчя; аналіз ДНК: імовірнісне генотипування дає змогу інтерпретувати складні зразки, що містять змішану або деградовану ДНК; відстеження наркотиків: Управління з боротьби з наркотиками використовує машинне навчання для класифікації географічного походження зразків героїну та кокаїну; цифрова криміналістика: штучний інтелект допомагає в аналізі фотографій, відео- та комунікацій, включно із виявленням потенційного контенту, створеного штучним інтелектом [4].

Щодо правового регулювання застосування штучного інтелекту в кримінальному провадженні в Україні, то можна зазначити, що воно перебуває ще на стадії, яка потребує вдосконалення. Адже вітчизняне законодавство не містить чіткого визначення понять «алгоритмічне рішення штучним інтелектом у кримінальному провадженні», «цифровий доказ, сформований штучним інтелектом» або «автоматизоване судочинство на основі впроваджень штучного інтелекту» тощо. Це створює невизначеність щодо допустимості та доказової сили результатів, отриманих за допомогою інтелектуальних систем.

Проте окремі з Комплексних програм, які затверджені на державному рівні, встановлюють потребу в цифровізації органів правопорядку. Так, зокрема, відповідно до норм Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки передбачено комплексну цифрову трансформацію, яка охоплює: здійснення консолідованої поетапної цифрової трансформації органів правопорядку та прокуратури на основі інструментів стратегічного менеджменту, які відповідають найкращим практикам ЄС; подальше впровадження в діяльність органів правопорядку та прокуратури інноваційних технологічних досягнень, що забезпечують гнучкість операційних процесів, IT-рішення, цифрову спроможність оперативно реагувати на події та зміни й здобувати результат, орієнтований на інтереси суспільства; поетапне впровадження електронної системи управління кримінальними провадженнями за допомогою комплексної заміни та модернізації обладнання, забезпечення сумісності IT-систем, безперебійності роботи, доступу всіх учасників кримінального провадження та інтероперабельності; підвищення ефективності діяльності органів правопорядку та прокуратури через забезпечення більшої доступності й повноти інформації, розроблення та впровадження сервісів на Єдиному державному вебпорталі електронних послуг; впровадження заходів безпеки й захисту персональних даних відповідно до стандартів ЄС; запровадження в усіх органах правопорядку й прокуратури

уніфікованої системи особистої автентифікації та системи біометричного зіставлення із поступовим забезпеченням її сумісності з європейськими системами. Широке використання під час здійснення досудового розслідування, а також для обробки даних та аналітичної діяльності органів правопорядку й прокуратури штучного інтелекту, блокчейну, хмарних обчислень та інших інноваційних рішень; оновлення операційних процесів за допомогою ІТ-систем, придатних для обміну даними з інституціями ЄС відповідно до стандартів ЄС; надання органам правопорядку та прокуратури для забезпечення виконання покладених на них функцій права на безпосередній спільний доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів і баз даних, держателем (адміністратором) яких є інші державні органи [5].

Проте варто зазначити й основні проблеми застосування штучного інтелекту в кримінальному провадженні, до яких можна віднести: відсутність нормативного статусу алгоритмічних висновків – не зрозуміло, чи можуть вони визнаватися допустимими доказами; ризик порушення принципу змагальності сторін – через обмежений доступ до технологій і способів перевірки їхньої достовірності; загроза порушення права на приватність – під час використання систем розпізнавання обличчя, біометричних даних і моніторингу комунікацій; відповідальність за помилки штучного інтелекту – законодавство не визначає, хто несе відповідальність у разі ухвалення хибного рішення на основі автоматизованого аналізу.

Етичний вимір застосування штучного інтелекту в кримінальному процесі є не менш важливим, ніж правовий. Проблеми виникають, коли алгоритми демонструють упередженість, пов'язану з якістю вхідних даних, або коли рішення сприймаються як «непрозорі» для учасників процесу. Це може підірвати довіру до правосуддя. До ключових етичних викликів належать: збереження людської гідності та автономії учасників процесу; забезпечення прозорості алгоритмів і можливості їхньої незалежної перевірки; недопущення дискримінаційних результатів аналізу; відповідальне використання технологій у межах принципу пропорційності втручання в права людини. Забезпечення етичності використання штучного інтелекту потребує розробки кодексів поведінки, процедур аудиту алгоритмів і створення незалежних експертних органів контролю.

Висновки. Отже, для формування правової основи використання штучного інтелекту в кримінальному провадженні доцільно: закріпити в Кримінальному процесуальному кодексі України поняття цифрового доказу, отриманого за допомогою штучного інтелекту; визначити межі допустимості автоматизованого аналізу даних у розслідуванні; запровадити механізм незалежної експертизи алгоритмів штучного інтелекту, що використовуються в кримінальному судочинстві; гармонізувати національне законодавство з рекомендаціями Ради Європи щодо етичного використання штучного інтелекту в судовій системі; забезпечити навчання працівників правоохоронних органів і суддів щодо особливостей застосування інтелектуальних технологій штучного інтелекту.

Так, штучний інтелект має значний потенціал для оптимізації кримінального провадження, сприяючи підвищенню швидкості, точності та ефективності роботи правозастосовних органів. Проте його впровадження повинно здійснюватися в межах чітко визначених правових і етичних стандартів.

Невизначеність правового статусу результатів, отриманих штучним інтелектом, відсутність належного контролю за алгоритмами й можливість порушення прав людини потребують невідкладного врегулювання. Розроблення спеціальних норм, спрямованих на забезпечення прозорості, підзвітності та справедливості використання штучного інтелекту, стане важливим кроком у формуванні сучасної, технологічно розвиненої, правової системи кримінальної юстиції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Implications of AI for Criminal Justice. Key Takeaways From a Convening of Leading Stakeholders. October 2024. Council of criminal justice. URL : <https://counciloncj.org/the-implications-of-ai-for-criminal-justice/> (дата звернення: 20.09.2025).
2. Белова М. В., Белов Д. М., Рушак І. В. Штучний інтелект у досудовому розслідуванні кримінальних справ: окремі питання міжнародної практики. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. С. 818–824. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/138.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).
3. From Case Law to Code: Evaluating AI's Role in the Justice System. May 26, 2025. URL : <https://montrealethics.ai/from-case-law-to-code-evaluating-ais-role-in-the-justice-system/> (дата звернення: 20.09.2025).
4. DOJ Report on AI in Criminal Justice: Key Takeaways. April 2025. Council of criminal justice. URL : <https://counciloncj.org/doj-report-on-ai-in-criminal-justice-key-takeaways/> (дата звернення: 20.09.2025).
5. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : схвалено Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9> (дата звернення: 20.09.2025).

REFERENCES

1. The Implications of AI for Criminal Justice. Key Takeaways From a Convening of Leading Stakeholders. October 2024. Council of Criminal Justice. URL : <https://counciloncj.org/the-implications-of-ai-for-criminal-justice/> (accessed: 20.09.2025).
2. Belova M. V., Belov D. M., Rushtyak I. V. Artificial intelligence in pre-trial investigation of criminal cases: selected issues of international practice. *Analytical and Comparative Law* : Electronic scientific publication. Pp. 818–824. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/138.pdf> (accessed: 20.09.2025).
3. From Case Law to Code: Evaluating AI's Role in the Justice System. May 26, 2025. URL : <https://montrealethics.ai/from-case-law-to-code-evaluating-ais-role-in-the-justice-system/> (accessed: 20.09.2025).
4. DOJ Report on AI in Criminal Justice: Key Takeaways. April 2025. Council of criminal justice. URL : <https://counciloncj.org/doj-report-on-ai-in-criminal-justice-key-takeaways/> (accessed: 20.09.2025).

5. On the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Agencies as Part of Ukraine's Security and Defense Sector for 2023–2027 : Approved by Decree of the President of Ukraine No. 273/2023 of May 11, 2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9> (accessed: 20.09.2025).

V. V. Topchii. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOOL FOR OPTIMIZING CRIMINAL PROCEEDINGS: LEGAL, INTERNATIONAL, AND ETHICAL ASPECTS OF APPLICATION

The article examines the peculiarities of applying artificial intelligence technologies in criminal proceedings and analyzes their potential for improving the efficiency of pre-trial investigation bodies, the prosecutor's office, and the court. The main legal and ethical issues related to the use of algorithmic systems in the process of evidence gathering, crime classification, and decision-making are identified. It proposes ways to improve the legislative regulation of the use of artificial intelligence, taking into account international human rights standards.

The author examines the legal, international, and ethical aspects of the use of artificial intelligence technologies in criminal proceedings. The author reveals the essence of artificial intelligence as a tool for optimizing the activities of pre-trial investigation bodies, the prosecutor's office, and the court, and identifies the main areas of its use in the field of criminal justice, in particular for the analysis of evidence, crime prediction, identification of persons, detection of crimes, and automation of decision-making processes.

Particular attention is paid to the problems of legal regulation of the introduction of artificial intelligence into criminal proceedings in Ukraine, where there are currently no clearly defined rules regarding the admissibility and evidential value of results obtained using intelligent systems. The foreign experience of using artificial intelligence in criminal proceedings in certain countries is analyzed, emphasizing the need to ensure “human control” over automated decisions that affect human rights.

The paper also examines the ethical risks of using algorithmic systems. It concludes that the introduction of artificial intelligence into the field of criminal justice has significant potential to improve the effectiveness of law enforcement, but requires systematic regulatory regulation and ethical control. Areas for improvement in Ukrainian legislation are identified, taking into account international standards and practices aimed at ensuring a balance between innovation and compliance with the principles of the rule of law and the protection of human rights.

Keywords: artificial intelligence, criminal proceedings, digital technologies, ethics, legal regulation, judicial proceedings.

Стаття надійшла до редколегії 6 жовтня 2025 року